

Aycan Solmaz: Ermeni öncü kadın Zabel Yesayan'ın anısına

Posted on 10/12/2018

“Kadınlar nereye gitti?” Bu soruyu Merih Hovnanyan Ermeni kadınlarına dair bir makalesinde başlık yapmış. Ben de bu soruya sohbetlerin birinde tanık olmuştum. Karşısındaki insanın gasp edilen Ermeni malları ve gayri mülklerine dair kendince ve tabii ki de devlet aklıyla açıklamasına karşı ona, “sen mal mülklerden bahsediyorsun da ben sana bir soru sorayım o mal ve mülk bir şekilde başkasına geçse de, harabe olsa da orada. Peki bu insanlar nereye gitti?”

Bu soru o kişiyi de beni de çok etkilemişti. O kişinin buna verilecek elle tutulur bir cevabı olmadı tabii ki, çünkü tarih anlayışında bir yere denk düşmüyordu. Soykırımı kabul etmeyen birçok insan için bu noktanın pek de bir anlamı yoktu. Türkiye Cumhuriyeti kuruluş felsefesinin tek dil, tek din, tek ulus, tek millet anlayışı doğrultusunda 1915'te Almanların örgütleyici ve bu nedenle suç ortağı olarak yer aldıkları Asuri, Süryani, Ermeni Soykırımı tarihinin hafızasında yer almıştır. Bu soykırım sonucu bu halktan kurtulanlar topraklarından ayrılarak bir sürgün diasporası oluşturmuşlardır.

Ermeni Soykırımı'nda yaşamlarını yitiren özellikle de öldürülen birçok aydın yazar sanatçı vardır. Bunların içinde gerek katliam sırasında katledilmiş, Meri Beyleryan gibi gerekse de daha sonrasında hayatını kaybeden öncü kadınlar, Elbis Gesaratsyan, Sırpuhi Düsap, Zabel Asadur (Sibil), Zabel Yesayan ve Hayganuş Mark gibi yazar kadınlar ve Fani ve Arsuyak gibi

tiyatro oyuncusu kadınlar önemli yer tutmaktadır. Tabii bu tarih ne yazık ki çok fazla yazılmamıştır ve elde bulunan kaynaklarla ortaya çıkarılan belli sayıda sanatçı feminist kadınlara dair bilgiler bulunmaktadır. Bunların içinde Zabel Yesayan öne çıkan kadın yazarlardan birisidir.

Zabel Ermeni tarihinin günümüze kalmasında önemli katkıları olmuş yazar, şair bir kadındır. Ermeni tarihinde çok sınırlı olan kadın yazılarına dair bir ses olması açısından önemlidir. Zabel aynı zamanda 24 Nisan 1915'te yakalanacaklar listesinde adı olan tek kadındır. Üsküdar'da 1878'de doğdu ilk edebi eseri 1895 yılında yayınlandı. Edebiyat ve felsefe okudu. Yazılarında kadın hakları ve kadınların toplumsal yaşamdaki konularına yer verdi ve yazıları Fransızca ve Ermenice dergi ve gazetelerde yayınlandı. Adının geçtiği ölüm listesinden ancak bir hastanede saklanarak kurtuldu. Zaten okumaya ve eğitime çok önem veren bir kadındı ve ulusal meseleler, siyaset ve edebiyata meraklıydı. Katıldığı edebiyat siyaset konulu sohbetler sayesinde birçok edebiyatçı ile tanışma fırsatı oldu. Bu sohbetler sonucu kendisinin nasıl bir edebiyat ve siyaset güzergahına gireceğini belirledi. Cumhuriyetin kuruluşunun özünde diğer halklara bir yarar getirmediğini kısa zamanda görenlerdendi ve halkı devrime çağırmaya başladı. Taşnaksuyun partisine üye oldu ancak bir süre sonra sosyalist ilkelerden uzaklaşan partiden ayrıldı. Zaten kendisini feminist olarak tanımlıyordu. Kadının toplumsal konumuna dair söylenenlerin daha net ve keskin söylenmesi gerektiğine inanıyordu. Toplumun en alt kısmında bulunan kadın ve erkeklerin sömürülmesinin, ezilmişliğinin vurgulanması gerektiğini savunuyordu ve yine kadının kurtuluşunun da tüm sisteminin değişmesi ile mümkün olacağını söyleyerek kendi yaşamını da buna göre düzenlemeye çalışıyordu.

1909'da Adana (Kilikya)'da gerçekleştirilen Ermeni katliamları üzerine olayları incelemek için gönderilen heyetin içinde yer aldığı zaman nasıl bir durumun içine düşeceğine dair bir öngörüsü yoktu. Amacı yetim kalan çocuklar için bir yetimhanenin yapılmasında yer almaktı. 3 ay boyunca araştırmalar yaptı orada. Yaşanan katliama birebir tanık oldu. Yıkıntılar arasında yok olan bir halkı gördü ve "Yıkıntılar Arasında" kitabına dönüşecek mektuplarını gün be gün yazdı. Kitabının bir yerinde şöyle anlatıyordu "Tekrar ediyorum hepimizde kana bulanmış ülkemizin bazı gerçeklerini bilmeli görmeli ve bu tabloya cesaretle korkusuzca

bakmalıyız" diyordu. Çünkü Zabel'in gördüğü tablo korkunçtu ve o tarihte korkusuzca anlatılmıyordu. Bazı kaynaklara göre içinde Yunan ve Asurilerin de olduğu 30000 Kişinin öldürüldüğü yazılıyor ama kesin sayı net değil.

Ermeniler o dönemde birçok yerde olduğu gibi o yörenin de kalkınmasında önemli bir role sahiptirler. 2. Meşrutiyet'in ilan edilmesi ve yaşanan devrim coşkusu Müslümanları rahatsız etmiştir. İttihad-ı Muhammedi'ye Cemiyeti'nin Adana'da şube açmasıyla toplantılar başlar ve kışkırtıcı çıkışlar gözlemlenir. 13 Nisan'da toplanan kalabalık İstanbul'dan gelen İsyancılar üzerine saldırılarını başlatır. Saldırı sırasında Adana'da bulunan birçok yabancı insan da bu saldırılara maruz kalır. Saldırı aslında bastırılabilirken dönemin Adana Valisi, İstanbul'dan gelecek haberleri beklerken bir şekilde bu saldırılara kayıtsız kalır ve askerlerini göndererek onların müdahale etmesini ister. Müdahale eden askerler de saldırılara dahil olur ve orada katliamın daha da büyük olmasına sebep olurlar.

Zabel, yaşanan bu katliamı yerinde incelemek ve orada yetimhane kurmak için görevlendirilir. 3 ay orada yaşananları mektup olarak eşine yazar ve "bunları sakla günü gününe izlenimlerimi aktarıyorum lazım olabilir" der. Zabel oradaki görevini tamamlayamaz ve kaçmak zorunda kalır. Yazılarında yaşananlara elinden geldiğince tarafsız bir şekilde bakmaya çalışır ve o şekilde not eder. "Ermeni köylerinin yanında adeta küstahça dimdik ayakta kalmış olan Türk mahallelerine bakarken, cezasız kalan katillerin yılışık bakışlarını görürken tüm bunları objektif bir şekilde kaleme almaya büyük bir çaba ve özen gösterdiğimi belirtmek isterim" diyordu Zabel. O edebi tarihe katkıları olan Ermeni kadınlardan sadece bir tanesiydi. Osmanlı kadın

hareketinin tarihinde adı geçmeyen Ermeni kadınlardan birisiydi ve öncü bir kadındı. Yazımızı yine onun kitabındaki sözleri ile bitirelim. “Ne bu anlatılanlar, ne o küller içinde debelenen Ermeniler, ne dehşetin sarhoşluğunu üzerinden atamamış, gözlerinde acı ve şaşkınlık okunan yetimler, ne de kayıplarının acısıyla kıvranan dullar. Bunların hiçbiri yetmez o cehennem günlerinde Adana’da yaşananların karanlık ve gerçek derinliğini tam olarak kavramamamıza”

Sürgünde geçen bir ömrün yaşayanıdır Zabel. Geçen acı ama aynı zamanda mücadele dolu yıllar ve arkasında bıraktığı yazılı tarih bir dönemin tanıklığı adına önemli bir izdüşümdür. Zabel unutulmuş/unutturulan tarihin cesur yazıcılarından. Tarih O’nu unutmayacak.

Not: Zabel’in sözleri Aras Yayıncılıktan çıkan “Yıkıntılar Arasında” kitabından alınmıştır.

Kaynak: [Gazete Patika](#)